

بنادر ایران در خلیج فارس

• سوسن اصیلی

□ بنادر ایران در خلیج فارس
□ تألیف: حسین نوربخش
□ ناشر: دفتر پژوهش‌های
فرهنگی، ۱۳۸۲، ۱۰۴ ص،
۹۵۰۰ ریال، شابک
۹۶۴-۵۷۹۹-۹۹-۶

کتاب حاضر سی و ششمین
مجلد از مجموعه «از ایران چه
می‌دانم» است. این مجموعه که

برای مطالعه جوانان تدوین شده است، در هر جلد به اختصار به بحث
درباره موضوعی در زمینه فرهنگ و تمدن ایران می‌پردازد. در این
جلد مؤلف به شرح بنا در ایران در خلیج فارس می‌پردازد. این کتاب
در چهار فصل تألیف شده است.

در فصل نخست با عنوان بندر و بندرگاه. به معنی واژه بندر و
مفهوم بندر در دوران باستان اشاره شده است. سپس حوضچه‌ها و
بنادر باستانی ایران در خلیج فارس مانند بنادر اردشیر و بندر قدیم
هرمز شرح داده شده‌اند.

فصل دوم کتاب به بنادر قدیمی و مراکز بازرگانی خلیج فارس در
گذشته اختصاص دارد. مؤلف در این فصل ابتدا به اختصار به ذکر چند
بندر قدیمی و سپس بنادر جزیره‌ای (جزایر هرمز و کیش) پرداخته
است. همچنین بنادر قدیمی میانه خلیج فارس مانند بندر سیراف،
گناوه و مهریاب و غیره نیز شرح داده شده‌اند. بخش دیگر این فصل
به بنادر قدیمی در غرب خلیج فارس چون بندر محرز، بندر دورقستان
و بندر بصره اختصاص دارد.

فصل سوم کتاب درباره بنادر و مراکز بازرگانی خلیج فارس در صد
سال اخیر است. تحول این بنادر در دوران معاصر شامل گسترش
تجارت و ایجاد کارگاه‌های لنج‌سازی و استفاده از کشتی‌های بزرگ، از
مسائل مطرح شده در این فصل هستند.

در فصل چهارم مؤلف به «بنادر و لنگرگاه‌های امروزی ایران در
خلیج فارس» پرداخته است. در این قسمت موقعیت طبیعی،
تأسیسات بندری، ظرفیت اسکله این بنادر که مهمترین آنها بندر
جاسک، عباس، کنگ، لنگه و... است، شرح داده شده‌اند.

مؤلف محترم برای تألیف این کتاب بیشتر از منابع دست اول سود
جسته است. به ویژه در بخش‌های تاریخی از سفرنامه‌ها استفاده کرده
و در قسمت‌های زیادی به نقل قول‌های مستقیم از این منابع پرداخته
است.

به طور کلی این کتاب اطلاعات بسیار موجز و مفیدی درباره
بنادر خلیج فارس در اختیار خوانندگان جوان می‌گذارد که البته هدف
از تألیف این مجموعه نیز همین مطلب است. متأسفانه در پایان کتاب
فهرست اعلام برای راهنمای خوانندگان وجود ندارد.

فرهنگ نام آوران خوی

□ رحیم نیکبخت

□ فرهنگ نام آوران خوی از سده اول تا چهارده هجری قمری
□ تألیف: بهروز نصیری، زهرا عاشرزاده
□ ناشر: انتشارات قراقوش، خوی، ۱۳۸۲، ۵۳۶ ص، ۳۰۰۰ تومان

شهر خوی در تاریخ ایران، زادگاه بزرگان و فرهیختگان بسیاری
بوده است. علما و دانشمندانی چون آیت الله العظمی خویی، دکتر
زیاب‌خویی، محمد امین ریاحی و خاندان هنردوست دُنلی به این
شهر تعلق داشته‌اند. خوشبختانه تاکنون آثار جالب توجهی در مورد تاریخ
خوی منتشر شده است. قدیمی‌ترین این آثار تاریخ خوی^۱ تألیف مرحوم
آقاسی و دانش خویی شاعر و نویسنده توانای خویی متوفی به سال
۱۳۷۹ است. در این کتاب که توسط انتشارات مؤسسه تاریخ و فرهنگ
ایران - که به ریاست دکتر منوچهر مرتضوی استاد فرهیخته ادبیات و
تاریخ اداره می‌شد - منتشر شده، ضمن طرح‌مباحث تاریخی، تاریخ
معاصر خوی به ویژه روزگار مشروطه و پس از آن، قضایایی چون آمدن
جیلوها و شورش اسماعیل آقا سمیتقو با شرح و تفسیر بیشتری بررسی
شده است. دومین اثر تاریخ خوی^۲ از تألیفات آقای دکتر محمد امین
ریاحی است.

ریاحی در این کتاب نخست در پنج قسمت به گذشته دور
خوی تا روزگار مغولان و سپس به عصر شکفتگی فرهنگی آن پرداخته
است. وضعیت خوی در روزگار استیلای مغول، دوره ترکمانان و عصر شاه
اسماعیل مباحث بعدی این کتاب است. «دنبلی‌ها» از خاندان‌های مشهور
و خوش نام آذربایجانی، از خوی برخاسته‌اند. در تاریخ خوی در این مورد
اطلاعات ارزشمندی گردآوری شده است، مباحثی چون تاریخچه این
خاندان، آبادی خوی در عصر آنها، شاعران و نویسندگان در عصر
دُنلی‌ها، شرح حال دنبلی‌های دور از خوی، وضعیت خوی «عروس
شهرهای ایران» در جنگ‌های ایران و روس، در عصر ناصرالدین شاه،
در جنبش مشروطه و به هنگام اشغال روس‌ها بررسی شده است.

دوران پر آشوب تاریخ آذربایجان، سال‌های بعد از
مشروطیت تا چند سال پس از پایان جنگ جهانی اول است. پیچیدگی
انواع مداخلات و نبرنگ‌های قدرتهای خارجی، ضعف و سستی حکومت
ایران و آشوب و طغیان گردنکشان داخلی چون سمیتقو، مطالب پایانی
تاریخ خوی دکتر امین ریاحی را تشکیل می‌دهد. مباحثی که در این مورد

در کتاب ارزشمند «فرهنگ نام آوران خوی»، شرح حال بالغ بر ۲۷۷ رجال علمی، سیاسی، ادبی و مذهبی شهر کهنسال خوی تدوین شده است

از رجال مذهبی و علمای شهر خوی دارد که می‌تواند برای انتشار در اختیار ایشان قرار دهد.

پی‌نوشت‌ها:

۱. آقاسی، مهدی: تاریخ خوی، انتشارات مؤسسه تاریخ و فرهنگ ایران، دانشگاه تبریز، ۱۳۵۰.
۲. ریاحی، محمد امین: تاریخ خوی، تهران: انتشارات توس، ۱۳۷۲. خوشبختانه این کتاب به چاپ دوم هم رسیده است.
۳. صدراپی خویی، علی: سیمای خوی، سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۳.
۴. از آن جمله فهرست نسخ خطی مدرسه نمازی خوی شامل هشتصد نسخه خطی.
۵. از آقای نصیری آثار دیگری به شرح زیر انتشار یافته است:
  - مساجد و بناهای تاریخی خوی، فرمانداری خوی، ۱۳۷۹.
  - شمس تبریزی و دارالصفای خوی، خوی، ناشر مؤلف، ۱۳۷۷.
  - خوی در گذر زمان، انتشارات قراوقش، خوی، ۱۳۸۱.

طرح گشته این عناوین را دارد: آذربایجان در اشغال روس‌ها، در چنبرنیزنگ‌های بیگانه، آشوب سمیتقو به تحریک انگلیس. در پایان کتاب نیز چند پیوست شامل سند خرید و فروش، عهدنامه «احمدخان دنبلی»، قصیده آذربیکدلی و مهر علی خویی و صبای کاشانی در وصف خوی قبل از فهرست‌های اعلام و منابع جای‌گرفته است.

سومین اثر بانام سیمای خوی^۳ از تألیفات حجة الاسلام والمسلمین علی صدراپی خویی است. آقای صدراپی از محققان و فهرست‌نویسان نسخ خطی هستند^۴ و سیمای خوی رادرفهت‌بخش به نگارش در آورده‌اند. بخش اول این کتاب به جغرافیای طبیعی، موقعیت جغرافیایی رودها و... اختصاص دارد.

جغرافیای اقتصادی موضوع بخش دوم است و جغرافیای انسانی موضوع بخش سوم. مباحث تاریخی این کتاب که از بخش چهارم آغاز می‌شود جغرافیای تاریخی نام دارد. ورود اسلام به خوی، خوی در دوره اسلام تا خوی در دوران پهلوی، خوی در انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی، در بخش پنجم این کتاب اماکن متبرکه خوی معرفی شده است و در بخش ششم آثار باستانی دارالصفای خوی. بخش پایانی کتاب هم شرح حال خاندان‌های علم و فضل خوی و مشاهیر آن است.

در کنار این آثار که به تاریخ این شهر تاریخی پرداخته‌اند، شرح حال تاریخ‌سازان خویی هم در اثری ارزشمند توسط یک زوج فرهنگی آقای بهروز نصیری^۵ و خانم زهرا عاشرزاده تدوین و چاپ شده است. در کتاب ارزشمند فرهنگ نام آوران خوی، شرح حال بالغ بر ۲۷۷ رجال علمی، سیاسی، ادبی و مذهبی شهر کهنسال خوی تدوین شده است. مؤلفان در فصل اول نگاهی گذرا به شهرستان خوی داشته‌اند. از فصل دوم تا فصل بیست و چهارم شرح حال معاریف خویی بر اساس ترتیب الفبایی مرتب گردیده است. در پایان هم فهرست منابع و مراجع قرار دارد. چنانکه مؤلفان قید کرده‌اند، این اثر جلد اول فرهنگ نام آوران خویی است و شرح حال هنرمندان در جلد دوم منتشر خواهد شد.

با مطالعه شرح حال تک‌تک این شخصیت‌ها، می‌توان به زحمات طاقت فرسای این زوج فرهنگی پی برد که با چه عشق و علاقه‌ای تاریخ‌سازان زادگاه خود را به بهترین وجه ممکن معرفی کرده‌اند. چنین پژوهش‌هایی از آن جهت که به احیای مفاهیم سیاسی و مذهبی و علمی ملی می‌پردازند، در شرایط کنونی ارزش فراوان دارند.

حضور مؤثر خویی‌ها در تاریخ ایران و آذربایجان و دفاع جانانه آنها از استقلال و تمامیت ارضی کشور، و نیز صیانت از مرزهای اعتقادی تشیع، از خلال این شرح حال‌ها به خوبی آشکار است.

برای بهتر شدن آثار در دست چاپ مؤلفان، لازم به تذکر می‌داند. فهرست اعلام برای چنین آثاری ضروری است. علاوه بر این، جای تصاویر اسناد خطی، عکس‌های تاریخی و شرح حال مؤلفان در این مجموعه ارزشمند خالی است. چنانچه مجلد جداگانه‌ای به اسناد و تصاویر – البته با بازنویسی اسناد ناخوانا و توضیحات لازم جهت معرفی عکس‌ها و تصاویر – اختصاص یابد. نگارنده هم تعدادی عکس قدیمی